

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 20^{ΗΣ} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1983

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΠΑΛΛΑΝΤΙΟΥ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Γεώργιος Μυλωνᾶς, παρουσιάζοντας τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κ. Μπουραζέλη, «Ἡ Μακεδονία τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς καὶ ὁ χῶρος τοῦ Αἰγαίου: Ἐρευναι ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Κασσάνδρου, τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφθαλμοῦ, τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Δυτικὴν Μ. Ἀσίαν», εἶπε τὰ ἐξῆς:

Ι. Διερχόμεθα σήμερον μίαν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ προβλήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐν γένει ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ἀναψηλαφῶνται εἰς τὴν διεθνή ἔρευναν: παραδοσιακὰ μερίζονα θέματα εἰς τὰς μελέτας περὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἱστορίας, ὥπως π.χ. ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Σπάρτης, παρεχώρησαν ἤδη ισότιμον θέσιν εἰς ἄλλους χώρους καὶ συναφῆ προβλήματα αὐτῆς. Ἡ Μακεδονία, τῆς ὁποίας τὴν γνῶσιν καὶ ἔρευναν προάγουν καθημερινῶς περισσότερον τὰ στοιχεῖα ποὺ φέρει εἰς φῶς ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη, εἶναι πλέον ἰσχυρὸς πόλος ἑλξέως διὰ τοὺς ἐρευνητὰς τῆς ἀρχαιογνωσίας.

Ἀπὸ τὴν ὅλην ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἀλλὰ καὶ πολὺ ὀλίγον γνωστὴ καὶ ἐρευνημένη εἶναι ἡ περίοδος τῆς μεταλεξάνδρειας Μακεδονίας μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου Ε', ἀκριβέστερον δηλαδὴ ἡ περίοδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Μακεδόνα (323) καὶ τοῦ ἐπακολουθήσαντος διαμελισμοῦ τῆς ἐκτεταμένης αὐτοκρατορίας του μέχρι τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Μακεδονία τοῦ Φιλίππου Ε' ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν ρωμαϊκὴν δύναμιν (περ. 215 π.Χ.). Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ μακεδονικὸς ἐλληνισμὸς τῆς Εὐρώπης ἀνασυσπειρώνεται εἰς τὴν ἀρχικὴν γεωγραφικὴν κοιτίδα του, περίπου δηλαδὴ τὸ μακεδονικὸν βασίλειον τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου Β', καὶ προσπαθεῖ, χωρὶς τελικὴν

ἐπιτυχίαν, νὰ ἀνεύρη λύσιν εἰς τὸ παλαιὸν πρόβλημα τῆς κατατμήσεως τῶν πολιτικῶν δυνάμεων εἰς τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον. Πρόκειται, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, διὰ τὸν μέσον αἰῶνα τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος συνδέει ὀργανικῶς τὰς λαμπρὰς περιόδους τῆς ἐπεκτάσεως εἰς τὴν Ἀσίαν ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς δυναμικῆς ἀναμετρήσεως μὲ τὴν ἡγέτιδα τῆς δυτικῆς Μεσογείου ἀφ' ἐτέρου. Ἡ ἔρευνα εἰς βάθος τῶν ἱστορικῶν στοιχείων αὐτῆς τῆς περιόδου—ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ συνδυαστικοῦ καὶ μεταβατικοῦ χαρακτῆρος της—δύναται νὰ συντελέσῃ καὶ εἰς τὴν πληρεστέραν κατανόησιν τῆς «ἐξόδου» τοῦ μακεδονικοῦ δράματος, τὴν πορείαν δηλαδὴ πρὸς τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς καὶ τὴν Πύδναν.

Τὸ βασικὸν ἐρευνητικὸν πρόβλημα διὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι ἡ κατάστασις τῶν πηγῶν: ἰδίως διὰ τὸ διάστημα ἀπὸ τοῦ 301 π.Χ. (τέλος τοῦ σωζομένου ἔργου τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου) μέχρι περίπου τοῦ 220 π.Χ., ὅποτε ἀρχίζει ἡ ἐξιστόρησις τοῦ Πολυβίου, δὲν ὑπάρχει μία συνεχὴς ἱστορικὴ πηγή, ἡ ὁποία θὰ μᾶς παρεῖχε τὸ σταθερὸν πλαίσιον, διὰ νὰ ἐντάξωμεν τὰ γεγονότα αὐτῆς τῆς περιόδου ποὺ γνωρίζομεν ἀπὸ διάσπαρτα ἀποσπάσματα κειμένων τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως καὶ πολύμορφον ἄλλο ἱστορικὸν ὕλικόν (ἐπιγραφαί, πάπυροι, νομίσματα, ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα). Οὕτως εἶναι αὐτονόητον, ὅτι ἡ εἰς βάθος ἐξέτασις τοῦ μεγαλυτέρου τμήματος (80 ἔτη!) αὐτοῦ τοῦ μακεδονικοῦ μεσαιῶνος προσκρούει ἤδη εἰς στοιχειώδη προβλήματα χρονολογήσεως καὶ ἀντιστοίχου ἱστορικῆς ἀξιοποιήσεως τῶν ὑπαρχουσῶν πηγῶν.

Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον, ὅτι ἡ τελευταία μεζῶν ἐρευνητικὴ προσπάθεια εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν εἶναι ἡ κλασσικὴ πλέον μονογραφία τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ ἱστορικοῦ W. W. Tarn, Antigonos Gonatas, ἐκδοθεῖσα εἰς τὴν Ὁξφόρδην πρὸ ἐβδομήκοντα ἐτῶν (1913). Τὸ ἔργον αὐτό, μνημεῖον μόχθου καὶ σοφίας, παραμένει χρησιμώτατον, πολλὰ τοῦ ὅμως πορίσματα ἔχουν πλέον παλαιωθῇ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἔκτοτε δημοσιευθέντων στοιχείων.

II. Εἰς προβλήματα αὐτῆς τῆς ἀμυδρῶς γνωστῆς περιόδου ἀφιέρωσεν ὁ κ. Κ. Μπουραζέλης πενταετείς ἐρεῦνας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Marburg τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς τὴν σύνταξιν διδ. διατριβῆς καὶ μετὰ περαιτέρω ἐπεξεργασίαν τοῦ ὕλικου τοῦ εἰς τὴν ἐκδοθεῖσαν γερμανιστὶ μονογραφίαν του τὸ 1982: «Ἡ Μακεδονία τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς καὶ ὁ χῶρος τοῦ Αἰγαίου. Ἐρευναι ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Κασσάνδρου, τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφθαλμοῦ, τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Δυτικὴν Μ. Ἀσίαν». Τὴν μελέτην αὐτὴν ἐπέλεξε πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὴν διεθνῶς ἀνεγνωρισμένην σειρὰν μονογραφιῶν “Münchener Beiträge zur Papy-

rusforschung und antiken Rechtsgeschichte" ὁ Νέστορ τῶν γερμανῶν ἀρχαιο-ιστορικῶν καὶ μέλος τῆς Βαυαρικῆς Ἀκαδημίας, καθηγητῆς Hermann Bengtson, μὲ τὴν παρατήρησιν: «ἡ μελέτη ἐμπλουτίζει οὐσιωδῶς τὴν ἔρευναν τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου».

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Μπ., ὅπως ὑποδηλώνει ὁ τίτλος της, ἐξετάζει τὴν πολιτικὴν τῆς Μακεδονίας πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κασσάνδρου καὶ τῶν πρώτων Ἀντιγονιδῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας. Αὕτῃ ἡ ὑπαρξὶς μιᾶς τοιαύτης πολιτικῆς ἐθεωρεῖτο μέχρι σήμερον πλέον ἢ ἀμφίβολος: ἐπιστεύετο ὅτι ἡ Μακεδονία μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον εἶχεν ἐγκαταλείψει παντὸς εἵδους βλάβει καὶ ἐνδιαφέρον δι' ἀνάμειξιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Μ. Ἀσίας, ἀποδεχομένη ἓνα δευτερεύοντα, στενῶς «ἐλλαδικόν» ρόλον εἰς τὴν διεθνῇ σκηνῇ τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου. Ἡ μελέτη τοῦ κ. Μπ. συλλέγει, ἀνασυνιστᾷ καὶ ἐρμηνεύει πολλὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν τὸ ἀντίθετον καὶ συνδέουν οὕτω κατὰ ὀργανικώτερον τρόπον τὴν Μακεδονίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου μὲ τὴν Μακεδονίαν τοῦ Φιλίππου Ε'.

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐργασίας ἐξετάζει τὴν πολιτικὴν τοῦ πρώτου σημαντικοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον, τοῦ Κασσάνδρου. Ὁ Κασσάνδρος ἀποδεικνύεται, ὅτι ἠκολούθησεν ὡς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἀμυντικὴν πολιτικὴν πρὸς ἀνατολὰς καὶ δὲν ἐνδιέφερετο δι' ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν εἰς τὴν Ἀσίαν. Παραλλήλως δὲν ἐφρόντισε νὰ καταρτίσῃ ἰσχυράν ναυτικὴν δύναμιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀναγκαστικῶς περιώριζε τὰς δυνατότητάς του νὰ ἀναπτύξῃ ἀξιόλογον δρᾶσιν εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Παρὰ ταῦτα ὁ Κασσάνδρος κατενόησε, ὅτι ἡ ἀσφάλεια τοῦ κράτους του ἀπὸ ἐπιθέσεις τῶν ἄλλων διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπέβαλλε τὴν διατήρησιν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἐνὸς εἵδους «προγεφυρωμάτων» τῆς μοναρχίας του, ὑπὸ τὴν μορφὴν μικρῶν φιλικῶν κρατιδίων εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον της. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Κασσάνδρος ἀπέσπασε εἰς τὰς συνθήκας τοῦ 311 καὶ τοῦ 301 μὲ τοὺς ἄλλους Διαδόχους τὴν παραχώρησιν ἐδαφῶν, ὑπὸ τὴν μορφὴν μικρῶν ἡγεμονιῶν, ἀρχικῶς μὲν εἰς τὸν στρατηγόν του Εὐπόλεμον (εἰς τὴν Καρίαν), μετέπειτα δὲ εἰς τὸν ἀδελφόν του Πλείσταρχον (εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Καρίαν). Ἡ πρωτότυπος ἐρμηνεία τῶν ἱστορικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα διαθέτομεν διὰ τοὺς δύο τελευταίους, βοηθεῖ οὕτως εἰς τὴν ὀρθὴν ἀνασύστασιν τῆς πολιτικῆς τοῦ Κασσάνδρου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὀλίγα ἔτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κασσάνδρου (298) ἡ Μακεδονία περιέρχεται ὑπὸ τὸν οἶκον τῶν Ἀντιγονιδῶν, τῶν ἱκανωτέρων καὶ πλέον φιλοδόξων διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τὴν πολιτικὴν τῶν δύο πρώτων Ἀντιγονιδῶν, τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφθάλμου καὶ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, πατρὸς

καὶ υἱοῦ, ἐξετάζει τὸ δεύτερον μέρος τῆς παρουσιαζομένης ἐργασίας. Διὰ λόγους μεθόδου ὁ κ. Μπ. ἐρευνᾷ τὴν πολιτικὴν τῶν δύο μνημονευθέντων βασιλέων εἰς τὸν χρόνον τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας ἐξ ὑπαρχῆς, δηλαδή ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν τὸ κέντρον τοῦ κράτους των εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἡ Μακεδονία δὲν ὑπήγετο εἰς αὐτό. Σημαντικὰ στοιχεῖα τῆς πολιτικῆς των αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἐπεβίωσαν ἀκριβῶς εἰς τὴν μεταγενεστέραν των πολιτικὴν ὡς βασιλέων τῆς Μακεδονίας. Τοῦτο ὑποδεικνύει μεταξὺ ἄλλων ἡ ἱστορία τοῦ «Κοινοῦ τῶν Νησιωτῶν», μιᾶς θρησκευτικο-πολιτικῆς ἐνώσεως τῶν Κυκλάδων ὑπὸ τὴν «προστασίαν» τῶν δύο αὐτῶν βασιλέων, τὴν ὁποίαν κατὰ πρωτότυπον τρόπον ἐξετάζει καὶ ἀνασυνιστᾷ ὁ συγγραφεὺς.

Ἀνερχόμενος εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας τὸ 294 ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς συνδέει τὴν παράδοσιν τῆς οἰκογενείας του—αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ του εἶχον ἀγωνισθῇ ἐπὶ ἔτη νὰ διατηρήσουν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των ἐνιαίαν τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, βασιζόμενοι κυρίως εἰς τὸν ἐξαίρετον στόλον των καὶ τὰς βάσεις ποῦ διέθετον εἰς τὴν Ἀσίαν—μὲ τὴν συντηρητικὴν πολιτικὴν τῆς Πέλλας. Διὰ τὸν μεγαλεπήβολον Δημήτριον ἡ ἀπόκτησις τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας δὲν ἐσήμαινεν εἰμὴ τὴν δυνατότητα νὰ ἐπιχειρήσῃ μὲ νέας δυνάμεις τὴν ἀνασύστασιν μιᾶς εὐρωασιατικῆς αὐτοκρατορίας. Ὅμως ὁ πολιτικὸς χάρτης τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου εἶχεν ἤδη—εἰς τὰ κύρια σημεῖα του—παγιωθῇ καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ ἀποδυθέντος εἰς πολεμικὰς προπαρασκευὰς Δημητρίου συνετρίβῃ πρὶν προλάβῃ νὰ ἐκδηλωθῇ, ὑπὸ τὰ συνδυασμένα πλήγματα τῶν ἄλλων Διαδόχων: τοῦ Πτολεμαίου Α' τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Λυσιμάχου τῆς Θράκης, τοῦ Σελεύκου τῆς Συρίας καὶ τοῦ Πύρρου ἀπὸ τὴν γείτονα τῆς Μακεδονίας Ἡπειρον.

Βασιζόμενος εἰς τὰ στοιχεῖα ποῦ μᾶς παρέχει ἐν—προσφάτως δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ καθ. T. L. Shear, Jr.—ἐκτενὲς ψήφισμα τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου πρὸς τιμὴν ἐνὸς Ἀθηναίου ὑπηρετοῦντος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Πτολεμαίου Α' κατὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Δημητρίου, ὁ κ. Μπ. ἀνασυνιστᾷ μὲ νέας παρατηρήσεις τὴν πολιτικὴν τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Δημητρίου καὶ τὴν σημασίαν τῆς διὰ τοὺς ἀπογόνους του.

Θὰ ἀνέμενε κανεὶς, ὅτι ἡ συντριβὴ τοῦ Δημητρίου (286)—ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ὡς αἰχμάλωτος μετὰ μερικὰ ἔτη—θὰ ἐσήμαινε τὴν ὀριστικὴν ἀποσύνδεσιν τῶν πολιτικῶν τυχῶν τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Ἀντιγονίδας καὶ τὸ τέλος κάθε οὐδαίμονος ὑπερβαίνοντος τὰ παραδοσιακὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας. Ὁ υἱὸς ὅμως τοῦ Δημητρίου, ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, ἀπεδείχθη εἰς τὰ ἐπακολούθησαντα ἔτη, φυσιογνωμία ἡγετικὴ καὶ συνετὴ, κατώρθωσε δὲ νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν

Μακεδόνων καὶ τὸν θρόνον τῆς Πέλλας (276). Ὡς μόνιμον βάσιν ἰσχύος του καθ' ὅλα τὰ ἔτη μέχρι τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Μακεδονίας ὁ Γονατᾶς διετήρησε τουλάχιστον σημαντικὸν τμῆμα τοῦ στόλου τοῦ πατρὸς του, ταυτοχρόνως ὡς ἀνάμνησιν παλαιῶν κλεῶν καὶ πολιτικὴν - στρατιωτικὴν ὑποθήκην διὰ τὸ μέλλον.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Γονατᾶ ὡς βασιλέως τῆς Μακεδονίας κρίνεται σήμερον ἀκόμη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς εἰκόνης του ποὺ ἔχει σχεδιάσει εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν βιογραφίαν του ὁ Tarn: εἷς βασιλεὺς - φιλόσοφος, μαθητὴς τοῦ Ζήνωνος καὶ στωικὴ φύσις ὁ ἴδιος, θεωρεῖται ὅτι εἶχεν ἀποποιηθῇ παντὸς εἵδους μεγάλων σχεδίων διὰ τὴν Μακεδονίαν του, ἀρκούμενος ἀπλῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐλευθέρων ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὴν μοναρχίαν του, πρᾶγμα ποὺ περιοδικῶς καὶ ἐν μέρει μόνον ἐπέτυχε. Ἐν τούτοις, ὡς ἀποδεικνύει τὸ εἰς τὸν Γονατᾶν ἀναφερόμενον τρίτον μέρος τοῦ ἔργου τοῦ κ. Μπ., τὸ συμπαθητικόν, ρωμαντικὸν μάλλον ἢ ἱστορικὸν αὐτὸ πορτραῖτον πρέπει ν' ἀναθεωρηθῇ.

Εἰς τὸ τμῆμα αὐτὸ τῆς ἐργασίας ἡ ἐν ἀρχῇ μνημονευθεῖσα κατάστασις τῶν πηγῶν ὠδήγησε τὸν συγγραφέα νὰ προτάξῃ τῆς συνθετικῆς ἀναπαραστάσεως τῆς αἰγαιακῆς πολιτικῆς τοῦ Γονατᾶ τρεῖς εἰδικὰς ἀναλυτικὰς μελέτας ἀφιερωμένας εἰς ἀπὸ μακροῦ (τουλάχιστον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Droysen!) ἀμφιλεγόμενα μείζονα προβλήματα τῆς βασιλείας του: πρόκειται διὰ τὴν συνθήκην τοῦ Γονατᾶ μετὰ τὸν Ἀντίοχον Α' τῆς Συρίας καὶ τὰς ναυμαχίας τῆς Ἀνδρου καὶ τῆς Κῶ. Καὶ εἰς τὰ τρία αὐτὰ θέματα, θεωρούμενα ἀπὸ τὰ πλέον ἀκανθώδη τῆς ἑλληνιστικῆς ἱστορίας, ὁ κ. Μπ. ἐπιτυγχάνει νὰ παρουσιάσῃ πρωτοτύπους λύσεις, βασιζομένας εἰς ἀκριβεστέραν ἀνάλυσιν καὶ νέας συμπληρώσεις μερικῶν ἐκ τῶν πηγῶν. Συγκεκριμένως, ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ συνθήκη τοῦ Γονατᾶ μετὰ τὸν Ἀντίοχον Α' δύο ἔτη περὶπου πρὸ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Γονατᾶ εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας δὲν ἐσήμαινεν κατ' ἀνάγκην τὴν ὀριστικὴν παραίτησιν τῆς δυναστείας τῶν Ἀντιγονιδῶν ἀπὸ πάσης διεκδικήσεως εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀντιθέτως φαίνεται ὅτι εἶχεν ἀπλῶς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπαγκιστρώσεως τῶν δυνάμεων τοῦ Γονατᾶ ἀπὸ τὴν βόρειον Μ. Ἀσίαν (περιοχὴ Προποντίδος) καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς συγκαταθέσεως τῶν Σελευκιδῶν διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας. Οὐδὲν στοιχεῖον ὑποδεικνύει, ὅτι οἱ Ἀντιγονίδαι παρητήθησαν ἔκτοτε τῶν παλαιῶν τίτλων τῶν ἰδίως εἰς περιοχὰς τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Καρίας, δυνάμεθα μάλιστα νὰ συμπεράνωμεν *de facto* τὸ ἀντίθετον ἀπὸ τὴν μεταγενεστέραν ἐκστρατείαν τοῦ ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Γονατᾶ Ἀντιγόνου Γ' τοῦ Δώσωνος εἰς τὴν Καρίαν. Ἡ ἀρχὴ λοιπὸν τῆς συγκρατήσεως τῆς Μακεδονίας τῶν Ἀντιγονιδῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν ὁποίαν ὁ Tarn εἶχε χαρακτηρίσει "*a cardinal point in Hellenistic politics*" ἀποδεικνύεται ὅτι οὐδέποτε ἴσχυσε ἀλλ' ἦτο πολὺ περισσότερον μία ἐκ τῶν πρα-

γμάτων ἐπιβαλλομένη πολιτική, ἐφ' ὅσον χρόνον οἱ Ἀντιγονίδαι δὲν εὕρισκον πρόσφορον εὐκαιρίαν ἐπεμβάσεως καὶ ἀνακτήσεως ἐδαφῶν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Μεταξὺ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου παρεμβάλλεται ὁ νησιωτικὸς κόσμος τοῦ Αἰγαίου. Τὴν περιοχὴν αὐτὴν ὁ Γονατᾶς διεξεδίκησε μὲ πεῖσμα καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν του· τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν —μετὰ διεξοδικὴν καὶ πρωτότυπον ἀνάλυσιν τῶν πηγῶν— χρονολόγησιν τῶν ναυμαχιῶν τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀνδρου εἰς τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Γονατᾶ (περίπου 255 καὶ 246 π.Χ. ἀντιστοίχως). Κατὰ τὰς δύο αὐτὰς ναυμαχίας ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐνίκησε τὸν στόλον τῶν Πτολεμαίων καὶ ἐξησφάλισεν οὕτω τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ Αἰγαίου. Ἡ ἡγεμονία αὕτῃ ἦτο διὰ τὸν Γονατᾶν ὁ συμβιβασμὸς μεταξὺ τοῦ παλαιοῦ μεγάλου ἰδεώδους ἐνὸς εὐρωπαιτικοῦ κράτους, ὅπως ἐκείνου τῶν πρώτων Ἀντιγονιδῶν, καὶ τῶν περιορισμένων δυνατοτήτων καὶ συγκεκριμένων ἀναγκῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ βασιλείου του. Ὁ Γονατᾶς κατενόει καλῶς, ὅτι ἡ τότε ἰσορροπία τῶν ἐλληνιστικῶν δυνάμεων ἔθετε δι' αὐτὸν εἰς τὰ ὅρια τοῦ Αἰγαίου τὸ *non plus ultra*. Ἦδη ὅμως ἡ μαχητικὴ διεκδίκησις αὐτοῦ τοῦ χώρου καὶ τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν τῆς δυναστείας του ἐδημιούργει σαφεῖς ὑποθήκας διὰ τοὺς διαδόχους του.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Μπ. συμπληρῶνεται μὲ συστηματικὸν καὶ λεπτομερῆ κατάλογον τῶν ἐπιγραφικῶν μαρτυριῶν διὰ τὸ «Κοινὸν τῶν Νησιωτῶν», τὸ ὁποῖον ὡς ἐμνημονεύθη, ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ γενάρχου τῶν Ἀντιγονιδῶν Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφθάλμου.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Μπουραζέλη χαρακτηρίζεται ἀπὸ μεθοδικότητα, πληρότητα καὶ γλαφυρότητα διηγήσεως καὶ περιγραφῆς, ἀποτελεῖ δὲ πλουσίαν συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἐλληνιστικοῦ κόσμου. Πράγματι, διανοίγει νέους ὀρίζοντας εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν τοῦ τέλους τοῦ 4ου καὶ τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἄξιος πολλῶν συγχαρητηρίων, τοῦ εὐχόμεθα δὲ ὅπως συνεχίσῃ μὲ τὴν αὐτὴν ἐπιτυχίαν τὴν ἔρευναν τοῦ πλουσίου καὶ ἐθνικοῦ χώρου τῆς Ἱστορίας.